

Станислав СТОЈАНОВИЋ, Ванредни професор
*Института за стратешка исцраживања,
Министарство одбране Републике Србије*

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ПОВРАТАК ИСТОРИЈЕ

Сажетак: Карактер и динамика односа у међународној политици недвосмислено потврђују кризу глобализације, да јењава њена снага и да је све мање кредибилан концепт уређења савременог светског друштва. Глобални финансијски колапс који је погодио свет 2008. године представља најверљивији показатељ да је већи део глобализације дискредитован, а вера у уједињено човечанство све мање пожељан концепт. Свет са глобализацијом није постао најбољи од свих могућих светова, како је најављивано, већ се велики број држава, пре свега неразвијеног света, нашао на социјалном, економском и политичком беспућу. Показало се да су управо процеси успостављања светског друштва, које би се заснивало на либералним и демократским квалитетима, увелико утицали на радикалну десоцијализацију простора широм савременог света. Снажне мањкавости глобалног светског поретка интензивирале су бројне политичке, социјалне и верске дезинтегративне процесе, па се испоставило се да је била погрешна најава да је са глобализацијом отпочела ера међународног приближавања. Уместо тога, све је очигледнији повратак реалполитичке перцепције и понашња у међународној политици.

Кључне речи: *глобализација, глобално шржишће, глобално друштво, небезбедност, национална држава, реалполитика*

УВОД

Савремена глобализација убраја се у ред најпопуларнијих концепата стварања јединствене заједнице човечанства који је побудио огромна очекивања

и подстакао огромну енергију. Никада раније аспирација за јединственим управљањем светом, која је стара колико и политичка историја човека, није имала такву снагу и заводљивост као што је то случај са савременом глобализацијом. Међутим, данас је евидентно да се друштвена и политичка реалност није развијала онако како су то заговорници глобализације најављивали на почетку последње деценије 20. века. Изузетна технолошка достигнућа која су стављена у функцију друштвеног напретка не могу да ублаже поражавајуће неуспехе и болне последице гобализације које отварају просторе дуготрајне нестабилности света и социјалног, економског и политичког беспућа његовог развоја. Исход глобалних процеса, другим речима, све мање је у вези с истином о неизбежности економског теоријског концепта чија је амбиција била да преобликује политичке, економске и социјалне области савремених друштава. Сада све више бледи та јасна замисао глобализације о раскиду са до тада познатом историјом и преуређењу света према захтевима економских сила.

Крах економије продубио је ионако велико неповерење према економији као оквиру друштвеног организовања. Неједнакости и сиромаштво су десоцијализовали простор који је достигао планетарне размере. Снажно приближавање народа, политичких заједница и култура и интензивирање њихове међузависности подстакло је и све интензивније разилажење, све снажније радикализовање националног задобија најразорније форме, а број демократских уређених држава у свету и њихова виталност опада. Економске кризе и финансијска нестабилност дискредитовали су идеју глобалног тржишта и подстакли појаву нових националних модела и реафирмацију националних држава, раст неповерења и заостравање подела између Истока и Запада, док сукоб хришћанства и ислама, такође, добија на интензитету. Све је извеснији повратак концепту света у коме реалполитички инструменти постају преовладајући чиме се поништава оптимизам глобалиста о променама односа у међународној политици.

1. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ИЗНЕВЕРЕНА ОБЕЋАЊА

Самоуверено прокламовање краја историје и најавна транснационална визија света и планетраног раја у оштром је контрасту са реалношћу глобалног друштва у покушају. Тријумф либерализма није се потврдио као основа универзалне светске заједнице, а оптимизам глобализације који је будио наду није био основан, због чега ретроспектива достигнућа глобализације представља њену недвосмислену дисквалификацију као концепта који је најављиван као последња реконструкција света. Она се данас поистовећује са фасцинантним дометима технолошког развоја, али још више са аутодеструктивним политичким и социоекономским дисбалансима који остављају болне последице које Сол назива

живим ранама (1). Показало се да обећања глобализације, као друштвеног концепта који се темељи на глобалним стандардима једног погледа на свет, измичу и да је идеја општег добра као носећа идеја тог погледа урушена, да свеобухватни економски приступ није смањено а још мање елиминисао друштвене противречности, да нужно не поспешује друштвено и економско благостање, нити је еколошки одржив. Као концепцијски оквир глобализације, неолиберализам се у пракси показао не само као социјално неодговоран и морално неосетљив већ и економски неефикасан друштвени концепт.

Манифестовани дисбаланси дискредитују глобализацију као интернационални концепт што потврђују бројни показатељи да интензитет глобалних процеса не само у политици и економији већ и у другим сферама савременог живота сплашњава. Тако је уместо најављеног приближавања света, заснованог на идеји глобалног универзализма, отпочело доба његовог разилажења које поприма онеспкојавајуће форме. Нада да ће после краја Хладног рата бити успостављен нови мирољубиви поредак распршила је стварност, због чега се констатује прекид снова о крају историје, јер је повратак историје постао видљив, чиме, како духовито примећује Кејган, свет поново постаје нормалан (2). У међународној политици поново доминантну позицију заузимају инструменти реалполитичке теорије, велике силе се поново такмиче за превласт, а геополитички обрасци поново добијају на афирмацији у међународној политици. Показало се да је глобални поредак састављен од равноправних држава без империјалног актера само пожељна вредност, којој може само да се тежи (3).

Истичана магија отвореног тржишта није обезбедила економски пораст, нити напредак јавног благостања. Трговина чији се обим увећавао изузетном брзином није водила до свеобухватнијег привредног раста, ширења богатства и њене примереније расподеле, као и смањења незапослености (4). Испоставило се да идеја интензивне трговине не значи и подстицање друштвеног раста, јер капитал подразумева приватни интерес, који најчешће не зна за јавни интерес, или игнорише његове захтеве. Просечна стопа раста америчке привреде, за коју се сматра да је генератор глобалних економских трендова, у периоду од педесетих до осамдесетих година 20. века износила око 3,75, док је у периоду од осамдесетих до данас, када се дешава „револуција отвореног тржишта“, мања од 3%.

Дерегулација, либерализација и приватизација као носећи постулати глобалистичке ера девастирали су велике делове света. Дошло је до маргинализације и потпуног гашења економија неразвијеног света које нису могле да функционишу у изричито неолибералним условима кретања економских токова. Глобална политичка и социјална ситуација се погоршала, сиромаштво повећало, а нестабилност проширила на огромна пространства света. Деградација јавног добра и јавног интереса и одсуство елементарних принципа етике солидарности и све снажније осе-

ћање неправде подстакли су дубока социјална раслојавања и ерупцију социопатолошких процеса који су у новим условима задобили транснационалне домете. Показало се да је дерегулација која игнорише значај способности неразвијенијих националних економија да се успешно носе са опасностима у потпуности либерализованог тржишта била погубна, при чему је постало јасно да су економске политике, укључујући и оне кјоје су у вези са дерегулацијом, најчешће биле последица политичких и економских снага, интереса, идеја и идеологија (5).

Инсистирање на приватизацији је почивало на ставу да ће се привредним и другим капацитетима нужно боље управљати ако су нечије власништво, јер се тврдило да приватизација успоставља образац успеха. Међутим, при томе је остало елементарно критичко просуђивање о смислу и разлозима приватизације, па су на тај начин кроз приватизацију, пре свега, у државама у којима је дошло до слома социјалистичког система, нестали или скоро илегално присвојени капитални привредни, социјални и инфраструктурни објекти (6). Особеност глобализације и њено преферирање приватне својине отворило је бројне тешкоће на успостављању баланса између јавног и приватног сектора, урушавајући правила заштите јавног интереса, отварајући простор за неконтролисани пораст неједнакости и друштво које је изузетно неравноправно. Процес приватизације обезвредио је значај јавног сектора и општег добра, а мерила морала и солидарности заменио мерилима приватног интереса. Користећи међународну слободу пословања, мултинационалне корпорације и финансијске елите преко различитих облика деформисане конкуренције, које су донекле у вези с отвореним тржиштем, створили су монополе, који примарно дириговани разлозима профита генеришу разорне друштвене импликације. Све то потврђује Стиглицов став да су похлепа и грамзивост капитала без друштвене контроле зликовци сваке економије (7).

Инсистирањем на екстремном индивидуализму који поништава све везе људске солидарности, глобализација је наговестила негацију јавног добра уз снажан нагласак на утилитаристичкој перцепцији друштвених односа и потискивања значаја етичких стандарда. Наиме, природна веза између глобалиста-неолиберала и модерне технократије подразумева искључиво утилитаристичку матрицу, па таква врста односа креира неспособност за неутилитаристичке друштвене садржаје (8). Власници капитала имају супротан интерес од интереса друштва, јер профитна стопа, како је сматрао Смит, опада са растом друштвеног просперитета. Из таквог, у суштини, асоцијалног контекста, произлази одсуство бриге за јавним добром, што је повезано с инсистирањем на конзумеризму и материјалним добрима и што даље деградира најважније садржаје социјалног простора унутар савремених друштава.

Глобални утицаји токова капитала подстакли су процес социјалне денационализације и слабљење националних држава и ерозију њених контролних и упра-

вљачких моћи, широм света, посебно у неразвијеним деловима света. Негативан став неолибералног детерминизма према позитивној улози националне државе, а таква стремљења неретко су била мотивисана и политичким разлозима, довео је до правог економског краха у великом броју држава. Посебно су биле на удару крхке и слабе економије јер нису могле да спрече тржиште да се руководи искључиво захтевима максимализације профита. Доминација страног власништва и све веће раздвајање националног власништва и места производње имало је за последицу и противречне политичке импликације и парализу политичких мера. Такви процеси подстакли су процесе друштвеног пропадања, деградацију концепта социјалне државе, уклањање социјалних програма и социјалних мера заштите и краја идеје о пуној запослености. Заборављена су упозорења да пост-модерни економски токови претпостављају деконструкцију државе, а она носи опасност и представља основ деконструкције друштва (9). Наравно, овде треба нагласити да повлачење државе није било ни свеопште ни неповратно, нити је било стандард за све. Познато је да САД никад нису одустале од концепта моћне националне државе.

Неједнакости, како је потврђено на Форуму у Давосу 2015, који се сматра духовним средиштем глобализма и процеса глобализације, попримиле су непојмљиве размере и постале вид економског насиља, али и својеврсне кризе човечанства (10). На драматичност размере нараслих неједнакости у свету указује податак да ће један проценат најбогатијих људи у свету поседовати веће богатство него преосталих 99% светске популације. Данас нема дилеме да је расподела богатства – која захваљујући структурној неравнотежи глобализоване економије првенствено иде у прилог богатима (11) – основа пораста глобалне неједнакости и огромних фрустрација, при чему су разорни ефекти неједнакости постали незаобилазно обележје и друштава развијеног света. Тако су профити у САД од 2000. године до данас порасли за 40%, а плате за свега 0,5% (12). По Пикетијевом мишљењу, снага која води ка снажном порасту неједнакости јесте тенденција да стопа приноса на капитал расте брже од стопе привредног раста. Другим речима, што је доходак од капитала већи, то је већа и акумулација капитала која повећава неједнакост чија је штетност у друштвеном, политичком и економском смислу огромна (13).

Највећи неуспех глобализације јесте неспособност да се одржи запосленост, јер раст профита није повезан са друштвеним развојем. Високе стопе незапослености потврђују да је изневерено обећање глобализације да ће ослобођене тржишне силе покренути нове међународне енергије, и подстаћи глобали привредни развој, чиме ће се створити услови за превазилажење деградирајућег социјалног ефекта незапослености. Глобализација тржишне радне снаге допринела је томе да је радна снага остала без заштите социјалне државе због чега радници, приси-

љени елементарним егзистенцијалним разлозима, раде у изабљивачким условима. Њихова преговарачка позиција, као и преговарачка позиција синдиката урушена је и готово без утицаја на моћ мултинационалних компанија и капитала уопште. У том смислу, посебно је безизлазна ситуација на тржиштима неразвијеног света на којим се тестира радна снага и њена издржљивост на изабљивачке услове рада и несигурност радних места.

Масовно сиромаштво израз је краха идеје о општем добру као једном од кључних обећања глобализације. Наговештаји да ће глобализација, заговарањем концепта отвореног тржишта отворити просторе за решавање сиромаштва као једног од ургентних моралних питања човечанства, испоставили су се као погрешни. Више трговине баснословно је увећало светско богатство, али доминатна тенденција да се богатство концентрише у рукама привилегованих сталежа довело је до сиромаштва усред изобиља (14) Глобална поларизација на сиромашне и богате представља основ за даљу дрштвену поларизацију, која се заснива на нестабилности и која у крајњем производи екстремизам. Растуће сиромаштво и неравноправности чине да половина становништва света не може да задовољи своје елементарне егзистенцијалне потребе, а чињеница да су раније подстицани здравствени и образовни програми данас угашени наводи на закључак да су бројни региони неразвијеног света дугорочно осуђени на глобалну периферију.

Да се глобализација није потврдила као универзалистички концепт, сведочи дужничка криза (15) држава Трећег света која онеспособљава читаве регионе подстичући нестабилност, чиме огроман број држава остаје изван токова развоја савременог света. Захваљујући неолибералној политици, дужничка криза задобија такве размере које осуђују неразвијене државе на позицију глобалне периферије. Наметање ригорозних услова кредитирања ставља неразвијене земље у изразито неповољну ситуацију појачавајући јаз између сиромашних и богатих. Неспремност глобалне економске елите да отпише дугове земљама у развоју, као и њихова експресна готовост да као ненаплативе отпишу неупоредиво веће дугове банака током глобалне финансијске кризе потврђују огромне размере њихове социјалне и моралне неодговорности (16), али и идеолошке ограничености у погледу идеје глобалног заједништва. Димензије дугова неразвијеног света и одсуство спремности да се они решавају потврђују да су они, такође, одувек били кључно средство политичке моћи, јер државе које задеси дужничко ропство престају да буду суверене и да се руководе сопственим интересима, али исто тако, како одлучно тврди Стиглиц, дугови су последица лошег управљања глобализацијом (17).

Аутодеструктивност глобализације и нестабилност светског економског система најупечатљивије потврђује алармантно јављање финансијских криза, почев од кризе у Мексику 1996, затим 1997. суноврат економија држава Југоисточ-

не Азије и економско дестабилизовање Русије 1998. године. Главни разлог ових криза налази се у чињеници да су наведене државе подлегле притисцима да се отворе глобалној економији, а либерализација тржишта у кратком року произвела је огроман пад запослености и опадање осталих економских параметара. Криза из 2008. године, која је произведена у САД и проширила се на цео свет са глобалним импликацијама, покопала је све илузије да је глобализација пронашла одговоре на бројне непредвидивости капиталистичких економских токова. Са кризом је постало јасно да тржишна саморегулација коју је промовисала глобална привредно-финансијска елита представља фразу и да не функционише (18) јер није отклонила бројне непредвидивости у деловању економских законитости. Упркос разорном искуству које је светска економија доживела током финансијских криза 1997. и 1998. године, неолиберална економска мисао мало шта је учинила на контроли економских криза које су у периоду од 1978. до 1998. године више од 124 пута потресале економије у различитим деловима света (19). Управо немогућност да се понуди примерен одговор на спречавању последица које са собом носе економске кризе допринела је томе да идеја саморегулишућег тржишта доживи смртносни ударац у глобалној финансијској кризи (20).

2. ГЛОБАЛНО ДРУШТВО – РЕТРАДИЦИОНАЛИЗАЦИЈА МЕЂУНАРОДНЕ ПОЛИТИКЕ

Национализам који се јавља упредо са хегемонијом вредносног универзализма поништава захтеве ка блискости и култури општења и потхрањује тежњу ка поларизацији и екстремизму (21). Такви процеси условили су социјалну радикализацију и ретрадиционализацију савремених друштава. Јачањем националних одређења и радикализовањем многих аспеката етницитета, обезвређена је идеја глобалног идентитета, али и хуманистичка идеја културе, друштва и заједнице. Потврдило се да свет у којем је све више глобализован живот људи и политика њихових земаља остају упорно примарна локална ствар (22), а националистички приступ и недостатак озбиљног културног општења представљају озбиљну препреку мултилатералним пословима. Крах наметљивог мултикултурализма и успон политичког радикализма, посебно екстремног национализма, повезан је са интензивирањем процеса радикализације верских учења, посебно ислама. У одређеним деловима света процес радикализације ислама и јачање панисламистичких стремљења се прогресивно одвија. Наметљиви западни цивилизацијски дискурс игнорише комплексност исламске културе, а егзистенцијална несигурност и сиромаштво у којем живе људи у већини исламских друштава потхрањују убеђења о неправди која се чини исламском свету. Упоредо са успоном исламског радикализма, својим концептом универзалних вредности, глоба-

лизација је и иницирала препород верског система свих конфесија и актуелизовала његов политички утицај. Ера препорода националних држава потврђује да економија није надвладала све друге друштвене силе и да, према томе, глобализација не само да није умањила значај идентитета већ је подстакла његов повратак. Испоставило се да се политички идентитет још увек заснива на националним државама и да су политичке заједнице организоване на националном или регионалном, а не глобалном нивоу. И даље су широм света присутне знатне разлике око пожељних институционалних аранжмана, а глобалне норме заживеле су само код уског броја питања. Томе у прилог иде поновно откривање национализма у средишту Европе, као простору за који се веровало да је отишао најдаље у практиковању мултиетничког друштвеног концепта и постмодерног модела политичке заједнице. Актуелизује се враћање миту о етничкој и цивилизацијској посебности, што је одувек био увод у екстремистички дискурс (23) и доминантност локалних оквира у дефинисању односа према другима. Купер исправно запажа када каже да је примат домаћег терена данас очигледан у готово свим земљама (24), што значи да моћ разликовања надјачава моћ идеје глобалног заједништва.

Глобални процеси најавили су успон демократије као главне идеолошке доктрине нашег времена, наглашавајући да ће демократска хармонизација света значити и бољи свет. Међутим, недемократски начини наметања демократије као универзалног модела функционисања савремених друштава, као и сиромаштво и необуздане економске неједнакости које прате процес глобализације обезвредили су вредности демократског модела управљања и подстакли скептицизам према демократији и снажан отпор процесу демократске интеграције света. Пракса дестабилизације ради стабилизације кроз демократизацију била је основа инжињеринга конфликта и волунтаристичког приступа војном интервенционизму, чије су последице све већи број дисфункционалних држава, уз истовремено снажно дискредитовање модела демократске управе. Посебно је важно напоменути да су актери глобалних процеса испољили снажан отпор према било каквим формама демократске управе глобалним економским и другим институцијама, исказавши на тај начин неповерење према идеји демократије као начелу функционисања глобалног друштва. Све то упозорава да диктатура економије отвореног тржишта ствара противречност између неолибералног концепта привређивања, који маргинализује огромну већину у савременим друштвима и демократије као форме практиковања политичког живота (25).

Неуспеси глобализације који су условили пораст сиромаштва и слабљење заштитних капацитета државе отворили су простор за повратак широко распрострањених појава рата и насиља. Снажна реафирмација национализма и верског радикализма као вечне могућности рата, али и уверљивог доказа да глобали-

стичка идеја није делотворна, довела је до праве експлозије нових форми оружаног сукоба, често називаног нерегуларног ратовања. Оно је данас устаљена форма испољавања оружаног насиља, што указује на то да је процес његове нормализације увелико одмакао, посебно ако се зна да је већина од 40 милиона жртава од Другог светског рата до данас погинула у условима нерегуларног ратовања (26). Наравно, нерегуларно ратовање није случајност, већ је последица девијантних социоекономских и политичких токова процеса глобализације, при чему знатан аспект тих процеса представља и међународна инфлација оружја и тенденција промовисања производње наоружања у главну извозну индустрију.

Имајући у виду да се сваке године у свету догоди око 500 терористичких напада (27), тероризам је најизраженија форма нерегуларног ратовања, у коме се суштински слабије снаге боре са јачим и, по правилу, организованим снагама од стране државе. Учесталост терористичких акција, као и употреба најмодернијег наоружања и војне опреме уверљиво доказује да је тероризам задобио глобалне размере и да носи огроман потенцијал за дестабилизацију великих делова света, укључујући и простор Европе. Посебно је значајно истаћи да је евидентно веома тешко прилагођавање конвенционалних војних структура за супротстављање како тероризму, тако и осталим формама нерегуларног ратовања.

Терористички напад који је изведен 11. септембра 2001. најавио је радикалну реафирмацију ауторитета националне државе и надмоћност политике над економијом, уз дескредитовање економског детерминизма и моћи тржишта. Тако је идеја глобализма гурнута у страну, а националне владе су повратиле право да делују и обликују властите друштвене и економске моделе у складу са сопственим потребама. Зато, по Соловом мишљењу, 2001. година значи и крај глобализма пошто су у међународним оквирима националне државе и национални интереси потиснули глобалне приступе и поново постали призма међународног деловања (28). Уместо најављиване дерегулације, на делу је све очигледнији заокрет ка регулацији као важној претпоставци реда и поретка, а такви трендови се правдају чињеницом да савремене кризе изискују реафирмацију компетенција националне државе (29).

То што државно превладава над глобалним убедљиво говори колико је глобалистичка идеологија девитализована, што је утицало да еродира вера у глобалистички концепт управљања светом. Најдраматичнији преокрет у процесу девалвације глобалистичког концепта десио се током финансијске кризе која је задесила свет 2008. и 2009. године. Држава која је сматрана за јерес у економској теорији глобализма прискочила је у помоћ већ увелико посрнулим банкарским и финансијским институцијама. Само у Сједињеним Америчким Државама „обим гаранција и новчане помоћи за решавање финансијских проблема достигао је висину од 80% БДП или 12 билиона долара“ (30). Тако је велика рецесија у 2008.

години као највећа после велике кризе из тридесетих година прошлог века наметнула преиспитивање дугозаветног приступа да су слободна и нерегулисана тржишта ефикасна (31).

Турбулентна постхладноратовска политика отворила је простор САД како би постале истински свеобухватна глобална сила која својом моћи успоставља глобалну стабилност и тиме више од других била одговорна за демократски развој и међународни поредак. Међутим, у настојању да трајно обезбеди позицију суперсиле, Америка се опредељује за експанзионистичку, чак и агресивну спољну политику, покушавајући да обликује свет према сопственим политичким и моралним опредељењима. На тај начин, афирмишући економску политику глобалног тржишта и недемократску природу доношења одлуке на глобалном нивоу, САД су брзо одустале од концепта глобалног друштва заснованог на мултилатерализму и једнакости и вратиле се реалистичкој концепцији света заснованој на њеној милитаристичкој стратешкој култури (32), успостављајући основе за ауторитарни међународни поредак. Основни елементи најављеног глобалног дискурса жртвовани су зарад глобалних хегемонистичких аспирација, па је таквом хегемонистичком политиком управљања светом – чију је идеолошку допадљивост тешко порећи (33) – дискредитовала међународни правни поредак, отварајући простор за нестабилност и непредвидивост у међународном систему. Истовремено, својом империјалном префорсираношћу, САД су подстакле глобалну нетрпељивост према својој спољној политици, али и опадање сопствене моћи (34). Наиме, њихова свеprisутност на почетку новог миленијума нужно је приморава на дефанзивну позицију и слабљење, мада је још увек присутно уверење да своје економско посустајање надокнађују војним и дипломатским средствима. Међутим, данас се све јасније оцртавају нови глобални актери који подстичу нове регионалне оквире груписања, чиме исказују амбиције на трајном превладавњу асиметричности у међународним односима. Рејнолд Нибур је упозоравао да америчке амбиције и претерана вера у сопствену моћ воде слабљењу њене лидерске позиције, мада је веровао да светски проблеми не могу бити решени ако Америка не прихвати пуну одговорност за њихово решавање (35).

Европска унија као постнационални концепт друштвеног организовања сучачава се са економском и још више идентитетском кризом које угржавају њене темеље. Европски политички поредак све више отвара просторе за недемократске процесе којима се мултилатерализам претвара у унилатерализм, једнакост у хегемонију, суверенитет у зависност, поштовање се претвара у непоштовање достојанства других држава. Судбина ЕУ се везује за једну државу, па тако постоји реална опасност да се, како каже Бек, европска визија преобрати у немачку визију, односно да се уместо европске Немачке одвија процес настајања немачке Европе (36). Неизграђен однос према САД и неспремност да се ослони на уну-

трашње снаге, пораст популистичких покрета који дискредитују концепт мулти-културализма, огроман утицај фанасисјких елита, као и незадовољство системом друштвене расподеле који поспешује процесе неједнакости доприносе томе да се основна правила европске демократије претварају у своју супротност.

Глобалистичка идеја тржишно детерминисаних стандарда није се показала плодотворном, па су тензије између теорије глобалне економије и стварности све израженије (37). Тврдње глобалиста да њихова теорија није идеологија, већ израз неизбежних и незаустављивих сила технологије и међународног тржишта показала се као псеудонаучна теорија. Нестанак економске неизбежности глобализације и опадање вере у глобалну економску истину ојачали су критичке приступе дOMETИМА глобализације, и закључке да је глобализам био тек економска теорија, а не замена за све концепте интернационализма. Можда смо сведоци, како мисли Сол, не краја глобалистичке ере, него и западне рационалистичке ере и њене опседнутости јасним линеарним структурама. Он оправдано упозорава да смо можда на почетку великог преокрета, где ће друге културе с много комплекснијим схватањем друштвеног устројства преузети глобално вођство (38).

Идеолошки приступ присталица глобализације указује на запањујуће одсуство критичког приступа. Опседнутост идејом гигантизма и теоријама које морају функционисати на глобалном нивоу и идеолошка увереност у истинитост глобалистичког виђења света онемогућили су критичко просуђивање обећања која треба да донесу глобални процеси. Урушавање социјалистичког начина привређивања, који је представљао озбиљну алтернативу, учинио је неолибералну економију једино могућом, обезбедивши дисквалификацију критичког просуђивања њених домета. Преувеличавање слободне трговине, заједно са претераним истицањем детерминизма технологије и надмоћности рационалних система управљања, заговарање идеје о цивилизацији која верује да је води економија испунили су глобализацију снажним идеолошким садржајем, а познато је да за идеолошку увереност искуство нема значаја (39). Међутим, како сматрају бројни теоретичари међународних односа, било је исувише наивно поверовати у светску политику која би била различита од политичких образаца који се у историји људске цивилизације практикују више од два миленијума.

Глобализација је покрет у дефанзиви и данас није више тако пожељан концепт. Подстакла је мноштво ретроградних социјалних процеса и технолошких забуна који су у великој мери обезвредили хуманистичке садржаје људске егзистенције (40). Бројни су показатељи да је свет мање повезан него што је био пре финансијске кризе, опада промет капитала и трговине и расту национална ограничења у економији, САД нису више доминантна економска суперсила, а главна тржишта у настојању не могу више бити игнорисана. Идеологија тржишно фундаментализма и Вашингтонског консензуса су мртви, како тврди Стиглиц, и

мало је вероватна могућност повратка на свет какав је био пре кризе (41). Показало се да је визија „једног хармоничног света“, заснованог на заједничким вредностима, идејама и интересима, какав је најављиван почетком деведесетих година прошлог века „исувише далеко од стварности“ (42), као и да је глобални поредак састављен од равноправних држава без империјалног карактера само пожељна вредност. Политичко искуство упозорава да технолошки детерминизам и економска ефикасност носе разарајуће социјалне ефекте, због чега се неравнотежа између економског, социјалног и политичког феномена не може одржавати веома дуго (43).

ЗАКЉУЧАК

Глобализација није трансформисала свет, а концепт глобалног друштва показао се као неуспели покушај. Турбулентни економски трендови, геополитичка ситуација која је можда опаснија од било које друге коју је свет имао од Другог светског рата, хаос и екстремизам на Блиском истоку, дезоријентисана и ослабљена Европа и све израженија поларизованост света на оне који имају и на оне који немају представљају доминантна обележја концепта глобалног друштва у покушају.

Уместо глобалног зближавања, што је била носећа идеја глобалних процеса, савремени свет се суочава с процесом интензивног глобалног разилажења. Мултикултурални концепт угрожен је наметљивим идеолошким универзализмом, за који нема стварног покрића у смеру кретања социјалних, економских и духовних токова, како у Европи, тако и у свету. У већини случајева, национална држава, као и националистичке амбиције и страсти остају јаке као и до сада, а надметања међу државама које су обликовале политичку историју човечанства настављају да трају. Борба за статус и утицај у свету поново представљају главну карактеристику међународне сцене, а велике силе се све више групишу у складу са својим геополитичким аспирацијама.

Испоставило се да је илузија да глобалне економске и технолошке силе могу да обликују начин функционисања савремених друштава и света у целини. Глобализација се показала као идеологија уверености у неминовност вођства економских сила у друштвеном организовању савремених друштава. Глобални метеж који је настао као последица таквих стремљења оспорава одрживост идеје да економија буде искључиви фактор који ће дефинисати курс развоја савременог света. Карл Полањи је давно упозорио да ако се социјална организација препусти законитостима економске логике, онда се друштвена деконструкција намеће као нужност. За њега није било дилема да тржишни образац социјалне органи-

зације није одржив, као и да појам тржишта које се само прилагођава имплицира чисту утопију.

Непобитна потврда нефункционалности глобализације која је драматично почела да се испољава током економског слома, који се догодио 2008. године, имала је снажан утицај на пораст неповерења у могућност остварења идеје глобалног друштва. Груби индивидуализам и тржишни фундаментализам деградирани су осећај заједништва и довели до безобзирне експлоатације незаштићених појединаца и политичких колективитета, као и до растуће друштвене дезинтеграције. Игнорисање чињенице друштвеног растројства и сиромаштва, као и широк спектар других тешкоћа које глобална економија ствара потврђују системске дисфункционалности процеса глобализације.

Тржишна логика и неумитна трка за профитом и трагања за сопственим интересом допринели су нестанку моралне одговорности. Наиме, када је стицање профита дигнуто на степен највишег егзистенцијалног циља, границе прихватљивог понашања појединаца почеле су да се бришу. Заједница се заснива на поверењу, па је модел грубог индивидуализма у комбинацији са тржишним фундаментализмом променио не само начин на који појединци мисле о себи, него и на начин на који сагледава своју повезаност са другима у датом политичком окружењу. Такав карактер социјалних односа докида значај потреба за заједништвом и поверењем.

Морална, социјална, етичка и економска дисквалификација глобализације је огромна и многи аспекти глобалног концепта су нестали. Међутим, било би опасно ако би, у цивилизацијском смислу, значајни, еманципаторски садржаји глобализације нестали јер је свету најмање потребан међународни поредак самодовољних нација и њихов ничим неспутани национализам. Данас је више него јасно да се најважнија питања савременог света морају решавати глобално.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сол, Џ. Р., *Пройасї глобализма и йреобликовање свеїа*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 9.
2. Кејган, Р. *О рају и моћи*, Чаробна књига, Београд, 2003, стр. 9.
3. Минклер, Х., *Имїерије, Лоїка владавине свеїом – Од Сїарої Рима до Сједињених Држава*, Албатрос плус, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 8.
4. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 171.
5. Стиглиц, Џ. *Слободан ѱаг – Америка, слободно йржишїе и слом свеїске йривреде*, Академска књига, 2013, Нови Сад, стр. 13.
6. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 139.
7. Стиглиц, Џ., *нав. дело*, стр. 349.
8. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 81-82.
9. Купер, Р., *Расїаг нација – Поредак и хаос у 21. веку*, Филип Вишњић, Клуб плус, Београд, 2007, стр. 82.
10. Робинсон, В., *Подсїицање йолиархије*, Албатрос Плус, Београд, 2012, стр. 13.
11. Радовић, А., *Сумрак либерализма*, Интеркомерц, Београд, 2011.
12. Радовић, А., *нав. дело*.
13. Пикети, Т., *Кайїшїал у 21. веку*, Академска књига, Нови Сад, 2015, стр. 625.
14. Робинсон, В. *нав. дело*, стр. 349.
15. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 128.
16. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 358.
17. Стиглиц, Џ., *нав. дело*, стр. 327.
18. Стиглиц, Џ., *нав. дело*, стр. 185.
19. Стиглиц, Џ., *нав. дело*, стр. 10.
20. Родрик, Д., *Парадокс йобализације*, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 200.
21. Видети више у: Сол Џ.,Р., *нав. дело*, стр. 306–316.
22. Купер, Р., *нав. дело*, стр. 89.
23. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 312.
24. Купер, Р., *нав. дело*, стр. 106.
25. Робинсон, В., *нав. дело*, стр. 364.
26. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 318

27. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 319.
28. Сол, Џ.Р., *нав. дело*, стр.273.
29. Сол, Џ.Р., *нав. дело*, стр. 309.
30. Стиглиц, Џ., *нав. дело*, стр. 144.
31. Стиглиц, Џ., *нав. дело*, стр. 7.
32. Кејган, Р., *О рају и моћи*, Чаробна књига, Београд, 2003, стр. 8.
33. Робинсон, В., *нав. дело*, стр. 5.
34. ММФ је објавио да ће Кина претећи економију САД и да ће званично постати највећа светска економија. Бруто друштвени производ Кине до краја године 2014. године износио је 17,6 милијарди долара, док је амерички износио 17,4 милијарде долара. Кинески продор на трон лидера глобалне економије заснован је на упоређивању куповне моћи новца – ППП. БДП Кине је 1980. године износио једну десетину БДП САД. Процењује се да ће до 2020. године кинески БДП за 20% одсто надмашити БДП САД. Просечни раст Кине у последњих 40 година износи 9,8, док је раст САД 2,7. *Полиџика*, 10. октобар 2014.
35. Кејган, Р., *нав. дело*, стр. 100.
36. Црнобрња, С. *Полиџика* – Култура, уметност, наука, 6. децембар, 2014.
37. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр 337–340.
38. Сол, Џ. Р., *нав. дело*, стр. 341.
40. Наравно, сви ретроградни процеси нису последица глобализације, али глобализација није успела да их спречи или да њихов развој неутралише, па су несумњиво такви трендови расли са интензивирањем процеса глобализације.
41. Стиглиц, Џ., *нав. дело*, стр. 326.
42. С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светској поређика*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 33.
43. Међу данас све малобројнијим теоретичарима који чврсто стају у одбрану глобализације јесте Јагдиш Багвати, који сматра да је опасан клише по коме глобализацији недостаје људско лице. За њега то није прихватљиво, јер глобализација има људско лице и могуће га је учинити још лепшим. Видети више: Ј. Багвати, *У одбрану глобализације*, Службени гласник, Београд, 2008.

Stanislav STOJANOVIĆ, Associate Professor
*Strategic Research Institute,
Ministry of Defense of the Republic of Serbia*

GLOBALIZATION AND THE RETURN OF HISTORY

SUMMARY

Character and dynamics of relationships in international politics unequivocally confirm the globalization crisis of diminishing its power and that it is less credible concept design contemporary world society. The global financial collapse that hit the world in 2008 represents the most convincing indication that greater part of globalization is discredited, and faith of mankind united is becoming less desirable concept. World globalization did not become one of the best of all possible worlds, as was announced, but a large number of countries, primarily developing world, found in the social, economic and political roadless. It turned out that the process of establishing a world society based on liberal and democratic qualities, greatly contributed to the radical de-socialization around the modern world. Strong deficiencies of global world order have intensified many political, social and religious disintegrative processes, so the announcement that with globalization began the era of international convergence was wrong. Instead of that, return to the real political perceptions and behavior in international politics are increasingly evident.

Keywords: *Globalization, Global markets, Global society, Insecurity, Nation-state, Realpolitik*